

O‘ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI BANKLAR TOMONIDAN MOLIYALASHTIRISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Gaybullayev Firuz Batirjanovich - Bank-Moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Respublikamizda tadbirkorlik va investitsiya muhitini tubdan yaxshilash, ortiqcha byurokratik to‘siqlarni bartaraf etish, kichik biznes sub’ektlariga banklar tomonidan imtiyozli kredit mablag‘lari ajratishni yanada takomillashtirish borasida chora-tadbirlar amalga oshirilib borilmoqda.

Tadbirkorlikni rivojlantirish va uning huquqiy himoyasini ta’minlash borasida barcha zarur tashkiliy va huquqiy mexanizmlar yaratildi. Amalga oshirilayotgan islohotlar va chora-tadbirlar natijasida biznes muhiti yaxshilanib, tadbirkorlik faoliyati iqtisodiy taraqqiyotimizni ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etayapti.

Tadbirkorlik sub’ektlarini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashga ustuvor ahamiyat berilib, Tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash davlat jamg‘armasi tomonidan tadbirkorlik sub’ektlarining loyihalariga moliyaviy yordam ko‘rsatilib borilmoqda. Tadbirkorlikni rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish va biznesni yuritish uchun qulay muhit yaratish, tadbirkorlarning qonuniy manfaatlarini himoya qilishning huquqiy kafolatlarini mustahkamlash sohasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilib keliyapti.

Kalit so‘zlar: moliyalashtirish, samardorlik, bank, kredit, tadbirkorlik subyektlari, kichik biznes, yalpi ichki mahsulot, ishlab chiqarish, foiz stavkasi.

Kirish

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyotni rivojlantirish, aholi bandligi va daromadlarini oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Ushbu soha vakillarini har taraflama qo‘llab-quvvatlash maqsadida Prezidentning yuzdan ortiq farmon va qarorlari qabul qilindi.

Shuningdek, tadbirkorlik faoliyatini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish, tegishli sohalari bo‘yicha ruxsatnomalar olish hamda boshqa ko‘plab xizmatlarning tartib-qoidalari soddalashtirildi.

Respublikamizda mavjud tijorat banklari tomonidan kichik biznes sub’ektlariga ajratilayotgan kreditlar salmog‘i ham oshib bormoqda. Ajratilayotgan kredit mablag‘lari maqsadli va samarali sarflanib kelinmoqda. Iqtisodiyotimizda ishlab chiqarish hajmini oshirishda, yangi ish o‘rinlari yaratishda kichik biznes vakillari o‘zining munosib hissasini qo‘shib kelmoqda.

O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub’ektlari faoliyatini moliyalashtirishni takomillashtirishda raqamli texnologiyalarga asoslangan bank xizmatlarni joriy etish, mijozlarga, shuningdek aholiga zamonaviy bank xizmati turlari

bo'yicha keng tushunchalar berib, moliyaviy savodxonligini yanada oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida «Tadbirkorlik faoliyatini tashkil qilish va doimiy daromad manbalarini shakllantirish uchun sharoitlar yaratish, xususiy sektorning Yalpi ichki mahsulotdagi ulushini 80 foizga va eksportdagi ulushini 60 foizga etkazish» asosiy maqsad sifatida belgilangan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Kichik biznes sub'ektalrini moliyalashtirish hamda samaradorligini baholash bo'yicha iqtisodchi olimlar tomonidan o'rganilib chiqilgan va ular tomonidan mohiyati bo'yicha turlicha fikr va mulohalar bildirilgan.

Xorijlik iqtisodchi olimlardan biri J.Sinkining fikricha: AQShda kichik biznesga moliyaviy xizmatlar ko'rsatish sohasida tijorat banklari etakchilik qiladi va ularning moliyaviy xizmatlari tarkibida muddatli kreditlar berish, lizing kreditlari berish va ularni kredit liniyasi ochish yo'li bilan kreditlash muhim o'rin egallaydi.

Shuningdek, xorijlik iqtisodchi olimlardan biri F.Allen va D.Geyllarning fikricha: Kichik va o'rta biznes sub'ektlari faoliyatini moliyalashtirishning ikki tizimi – banklar faoliyatiga asoslangan tizim va moliya bozorlariga asoslangan tizimning mavjudligini e'tirof etishadi va bunda birinchi tizimning nisbatan muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlashadi degan fikrni ilgari surgan.

O'z navbatida, xorijlik iqtisodchi olimlardan Y.Shumpeter: Innovatsiya tadbirkorlik ruhi bilan yo'g'rilgan ishlab chiqarish omillarining yangi ilmiy-tashkiliy uyg'unligidir va davlat tomonidan innovatsion jarayonlar qo'llab-quvvatlanishi lozim deb hisoblaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ilmiy ishni amalga oshirishda kichik biznes subyektlarini banklar tomonidan moliyalashtirish samaradorligini baholashda olimlar va soha vakillari bilan suhbat, ularning yozma fikr-mulohazalarini tahlil qilish, ekspert baholash, jarayonlarni kuzatish, iqtisodiy hodisa va jarayonlarga tizimli yondashuv, muallif tajribalari bilan tahlil o'tkazish orqali tegishli yo'nalishlarda xulosa, taklif va tavsiyalar berilgan.

Tahlil va natijalar

Hozirgi paytda kichik tadbirkorlik sub'ektlarining tijorat muassasalaridan kredit olishida garov ta'minotining etishmasligi yoki yo'qligi dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Kredit tashkilotlarining kichik tadbirkorlik sub'ektlariga moliyaviy mablag'lar taqdim etmasligining asosiy sabablaridan biri va shuning barobarida uni olish masalasi kichik tadbirkorlik sub'ektining taqdim etilgan kreditni o'z vaqtida qaytara olmasligi bilan bog'liq. Garov ta'minotining yo'qligi, shu bilan birga tijorat muassasalaridan kredit ololmaslik aholining tadbirkorlik faolligini pasaytiradi, kichik ishlab chiqarish korxonalarining rivojlanishini rag'batlantirmaydi.

Shuningdek, kichik biznes sub'ektlari kredit olishdagi muammolari ichki va tashqi muammolarga bo'linadi. Kredit olishdagi tashqi muammolar:

➤ moliya institutlari tomonidan kichik biznes sub'ektlariga ajratiladigan kreditlar bo'yicha foiz stavkalari yuqoriligi. Yuqori foiz stavkalari kichik biznesni kreditlash yuqori risk darajasiga egaligi bilan izohlanadi.

- kreditni so'ndirish muddati qisqaligi;
- kredit olish jarayoni murakkabligi, uzoq muddatligi va boshqalar.

Kredit olishni qiyinlashtiradigan ichki muammolar:

- kichik biznes uchun taklif qilinayotgan kreditlar cheklanganligi;
- kichik biznes sub'ektlarini kreditlashda raqobat bozori mavjud emasligi;
- faoliyatining miqyosi kichikligi, uning holatini baholash qiyinligi;
- kredit olish uchun biznes-reja tayyorlash sifati;
- kredit tarixi mavjud emasligi va boshqalar.

Moliya bozori rivojlangan mamlakatlar amaliyotida kredit tashkilotlari mablag'lari kichik biznesni rivojlantirish uchun asosiy moliyalash manbai hisoblanadi. Xorijiy davlatlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyalashda tijorat banklari mablag'lari yuqori ulushni tashkil etadi.

Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, kichik biznesni investitsiya mablag'lari bilan ta'minlash uchun samarali moliyaviy infrastruktura shakllantirish va rivojlantirish yuzasidan faol davlat siyosati olib borilishi zarur. Xorijiy tajribaga muvofiq, kichik biznesni samarali qo'llab-quvvatlash keng vakolatlar, moliyaviy mablag'lar, butun mamlakat bo'yicha filiallariga ega bo'lgan ixtisoslashtirilgan tashkilot yordamida amalga oshirilishi mumkin.

Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash sohasida kompleks chora-tadbirlarni muvofiqlashgan tarzda amalga oshiruvchi, davlat yoki aralash kapital bilan tashkil etiladigan maxsus davlat muassasa yoki tashkiloti AQShda Kichik biznes ma'muriyati (Small Business Administration, SBA), Yaponiyada Kichik va o'rta korxonalar agentligi (Small and Medium Enterprise Agency), Koreya va Chexiyada kichik biznesni moliyalash davlat korporatsiyasi, Germaniyada davlat kapitali ishtirokidagi ixtisoslashgan kredit muassasasi, Polshada Tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha agentlik (PARP), Singapurda Savdo va sanoat vazirligi huzurida tadbirkorlikni rivojlantirish agentligi (SPRING), Qozog'istonda "Tadbirkorlikni rivojlantirish fondi" aksiyadorlik jamiyati (DAMU), Belorussiyada "Tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlash fondi" tashkil etilgan.

Ushbu muassasalar kichik biznes sub'ektlariga tijorat banklaridan kredit olishda vositachilik vazifasini, kerakli hujjatlarni rasmiylashtirish, loyihaning barcha bosqichlarida tadbirkorlar manfaatlarini himoya qilish bilan shug'ullanadi. Buning

natijasida biznes rejani ko‘rib chiqish muddati qisqarib, tadbirkorlarning ortiqcha xarajatlari sezilarli kamayishiga olib keladi.

Shuningdek, tadbirkorlikni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning eng samarali shakllaridan biri va bank kreditlarini kichik biznesga jalb etishni oshirishga imkoniyat yaratadigan kafolat berish shakli hisoblanadi. Aksariyat mamlakatlarda anchadan beri muvaffaqiyatli faoliyat yuritib kelayotgan kafolat fondlari kichik va o‘rta korxonalariga kredit olishi uchun ta‘minot taqdim etib, bank va boshqa kredit resurslaridan faol foydalanishiga sharoit yaratib kelmoqda. Bu tajriba kichik biznesning amaldagi sub‘ektlarini nafaqat qo‘llab-quvvatlamoda, balki yangi korxonalarining paydo bo‘lishini rag‘batlantirmoqda.

AQShda Kichik biznes ma‘muriyatining (SBA) kichik firmalar kreditlari yuzasidan kafolat berish dasturi mavjud bo‘lib, u kredit qaytarilishi kafolatlangani uchun banklar kichik biznes sub‘ektlariga kredit berish shartlarini sezilarli darajada engillashtiradi. Shu yo‘l bilan tadbirkorlar o‘zlariga zarur moliyaviy mablag‘larni qulay shartlarda jalb qiladi va tijorat banklari uchun kreditni qaytarilish riski sezilarli darajada kamaytiriladi.

Xulosa va takliflar

O‘zbekistonda kichik biznes subyektlarini banklar tomonidan moliyalashtirish samaradorligini baholash mavjud to‘siqlarni bartaraf etish amda ularning loyihalarini moliyalashtirish, shuningdek biznes-reja ko‘rsatkichlari bajarilishi yordam berish tijorat banklarining bosh maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Shuningdek, hududiy tadbirkorlik sub‘ektlarida ishlab chiqarish samaradorligini intensiv omillar, ishlab chiqarishning ilg‘or shakllari hisobiga oshirish, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish maqsadida yirik milliy va xorijiy kompaniyalarning bo‘limlari, filiallarini joylashtirish; tuman va shaharlarda hududiy tadbirkorlik faoliyatini iste‘mol tovarlari ishlab chiqarishga yo‘naltirishga alohida e‘tibor berish lozim.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va tuzilmaviy siljishlar asosida eksportni rag‘batlantirish va eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarishni rivojlantirishga keng imkoniyatlar yaratilishi lozim. Buning uchun kichik tadbirkorlikning tovar va xizmatlarini tashqi bozorda muvaffaqiyatli sota oladigan maxsus tashqi savdo tashkilotlarini rivojlantirish; sifatni boshqarishning xalqaro tizimini amaliyotga tatbiq etish yo‘li bilan tovarlar raqobatbardoshligini oshirish; eksportga chiqarilayotgan mahsulotlarga transport xizmati ko‘rsatish samaradorligini oshirish chora-tadbirlarini ishlab chiqish zarur.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub‘ektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatini oshirish uchun moliya bozorini yanada liberalizatsiyalash, ularga xizmat ko‘rsatuvchi moliyaviy infrastrukturani yanada takomillashtirilishi

kichik biznes sub'ektlarini moliyaviy resurslar bilan ta'minlanganlik darajasi oshishiga xizmat qiladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 6- son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 12 maydagi PF-5992-son "2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi farmoni // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 13.05.2020 y., 10.06.2022 y., 06/22/152/0507-son.
3. O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonuni. 05.11.2019 yil. O'RQ-580.
4. Abdullaev Y.A., Qoraliev T.M., va boshqalar "Bank ishi". O'quv qo'llanma - B.M.:T.: "Iqtisod-Moliya", 2009. - 576 b.
5. Bobakulov T.I. Milliy valyutaning barqarorligi. Monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2007.–184 b.
6. Boltaboev M.R., Qosimova M.S. va boshqalar. Kichik biznes va xususiy
7. tadbirkorlik. –T.: TDIU, 2010y. 240 b.
8. Vaxobov A.V, Xajibakiev Sh.X., Muminov N.G. Xorijiy investitsiyalar. O'quv qo'llanma. – T.: "Moliya", 2010. - 174 b.
9. Jumaev N.X. O'zbekistonda valyuta munosabatlarini tartibga solish
10. metodologiyasini takomillashtirish.T. "Fan va texnologiya",2007y.286b